

# מכתלי בית ההוראה

אקטואליה  
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"  
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א



## מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

### טבילה במקוה חמה בשבת (ב)

וכן כתב הרשב"א שם, שהקשה וזה לשונו: וכי מה אכפת להן אם היתה דולקת והולכת בשבת, והתניא פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל השבת כולה. ויש לומר דכיון שנקביו פתוחין והוא דולק והולך בעודו רוחץ בו ודאי אתי לחתווי ולפיכך אסרו בדולק בשבת.

אמנם הרמב"ם (שבת פכ"ב ה"ב) כתב כפשוטו: מפני מה אסרו חכמים ליכנס במרחץ בשבת, מפני הבלנים שהיו מחמין חמין בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, לפיכך גזרו שלא יכנס אדם למרחץ אפילו להזיז, וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין ואפילו בחמין שהוחמו מערב שבת. עכ"ל. ומשמע מדבריו שהחשד הוא שאכן יעשו מלאכת הבערה בשבת.

ועיין בפני יהושע (שבת לט: ברש"י ד"ה בכלי) שכתב דמרש"י משמע שלא היה חשד שהבלנים מחממים מים ממש, אלא החשד היה שהכניסו מים צוננים לתוך המים החמים, כדי להרבות במים החמים, והם סברו שזה רק תולדת האור ומותר לעשות כן בשבת. אולם בסוף דבריו (שם ד"ה ונראה) כתב שיש לומר שרש"י כתב כן רק לפי סברת הגמרא שם בתחילה, שרק בכלי אסרו לרוחץ, אבל בקרקע מותר, ואם כן בהכרח שלא גזרו משום הבלנים, שהרי אדרבה הבלנים היו עושים כן בקרקע [לפי מה שפירש רש"י שם שקרקע היינו מרחצאות], ולכן כתב רש"י שהחשד היה שמה יערב המשך בעמ' ג'

בחלק הראשון של התשובה נידון בהרחבה שאלת ההיתר במה שנוהגים חסידים ואנשי מעשה לטבול במקוה חמה בשבת בבוקר, ומדוע אינה אסורה משום איסור רחיצה בחמין בשבת. ונתבאר שנחלקו האחרונים אם טבילת מצוה בכלל גזירת רחיצה, ויש שכתבו, שאף אם טבילה בכלל רחיצה יש להקל מטעמים אחרים. להלן יבוא המשך הדיון בנושא.

### החשש משום חיתוי וניתן לסגור את חדר המכונות

והנה יש עוד צד היתר, על פי שמצינו שנחלקו הראשונים בביאור הסוגיא דגזרו משום שהתחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אם הכוונה שהיו מחממים ממש בשבת, דהקשו הרשב"א (שבת לט: ד"ה התחילו) והר"ן (על הרי"ף, מ. ד"ה אמרו) מהא דאיתא בגיטין (נז) נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות. ואם כן איך נחשדו הבלנים שיחממו את המים שבמרחצאות בשבת. ותירצו דאה"נ שלא חשדו שהבלנים עשו מלאכת הבערה לחימום המים בשבת עצמה, וכמו שכתב הר"ן (יח: מדפי הרי"ף) באודאי אין לחוש שהבלנים עשו מלאכת הבערה לחימום המים בשבת גופה, אלא שהיו נוהגים שם עצים מעבר סמוך לחשיכה, והם מתבערים והולכים כל השבת, ואיכא למיחש שמה יחתה בגחלים והכי איתא בירושלמי בהדיא.

## הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

### נפילת אפי"ם ותחנות בדרכים

האם אומרים נפילת אפי"ם ותחנות במקומות שאינם מיועדים לתפילה באופן קבוע?

ת. אין נפילת אפי"ם אלא במקום שיש בו ספר תורה, וכשאין ספר תורה אומרים התחינה בלא נפילת אפי"ם<sup>1</sup>. ואם יש ספרי קודש, יש נוהגים לעשות נפילת אפי"ם<sup>2</sup>. ויש הנוהגים שלא לומר תחנון בהיותם בדרך<sup>3</sup>.

### השלמת קריאת התורה

ביום חמישי הגענו לעיירה אחת ואמרו לנו

1 רמ"א סי' קלא טע"ב ומשנה ברורה ס"ק יב. אמנם ראה בר"י יוסף סק"א שיש חולקים והוסיף שכן משמע מסתמך המהר"ר שאומרים אף ללא ס"ת. וכתב עוד ששמע שיע"פ הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס"ת. וראה בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו (מאמר חקור דין ח"א פכ"ג) שהביא סמך ומקור למה שאין נופלים אלא במקום ס"ת, וכתב שהידוע לכונן כל צרכו כן מחשבתו משיא ליה מקום ספר תורה, ולא כל הוצאה לטול את שתי יטול וכע"ז בסידור רבי שבת: ויפול אף שאין ס"ת שם אך לא יעשה זה אלא מי שהוא מחוקק בחסידות ובהנהגת קבלה. ובשלחן השטורח סי' קלא ט"ח: במקום שאין ס"ת, או יחיד המתפלל, אסור ליפול על פניו, אלא אומר א"ת תחינה בלא נפילת אפי"ם, כי נפ"א אף סנה גדולה וראוי להזהר שיהיה דוקא וכתב הציפור וזכ"ח סי' כ.  
2 במשנ"ב סי' קלא טע"ב וזו הלא הכריע, וראה באגרות משה (ח"ה סי' כ אות ב) ובארוחת רבינו (הל נ"ט אות ט) שאפשר לסמוך למעשה על דעה זו. אך בשו"ת דברי יציב (א"ח סי' ע"ד) הורה לנהוג כפשוטו דברי הרמ"א ולא ליפול בכיסוי פנים במקום שאין ס"ת אפילו שיש ספרי קודש, ובהליכות שלמה כתב שבירושלים שבין החומות יש ליפול גם בלא ספרים, ובירושלים שחוץ לחומות אפשר ליפול במקום שיש שאר ספרים, ובשאר ערים לא נפל על פניו גם במקום שהיו ספרי קודש. והגה"ח השב"ח והמהנהג הקהל למעשה שספרים כס"ת ודי בספר אחד ואף סידור מועיל לענין זה (שאלת רב ח"ב פרק א אות י"ב).  
3 מנהג ישראל תורה סי' קלא, שכן היה המנהג של הרבה בדיקים. וראה בספר אמרי דביקים (אטינגאן אות א) שכתב בשם הדברי חיים מצאנו הטעם שהחסידים

שיהיה שם בבית הכנסת ספר תורה, אולם לבסוף נודע לנו שבדיק שבוע קודם תורם הספר לקח אותו, רק אחרי צהריים הגענו למקום שיש בו ספר תורה, האם אפשר להשלים אז את קריאת התורה?

ת. אם התפללו בדרך ולא קראו בתורה, ולעת מנחה הגיעו למקום ישוב, י"א שאין משלימים את קריאת התורה שבטלו בשחרית<sup>1</sup>. אך נהגו שמשלימים הקריאה במנחה<sup>2</sup>, ולבד שיש רוב מניין שלא שיעו<sup>3</sup>. וביום אחר אי אפשר להשלים<sup>4</sup>.

### תגים שנפרדו מהאותיות

נשלחתי על ידי מערכת הביטחון להתגורר באחת ממדינות אפריקה, שמשכונות ביטחוניות לא אפרט את שמה. אין אפשרות לשלוח סחורות

בתורה.  
5 במשנ"ב סי' קלא סק"א כתב שזמן קריאת התורה של שני וחמישי הוא כל היום. וכ"כ בשו"ת מהר"י אסאד ח"א סי' נא, הובא בלקוטי מהר"ח סדר קריאת התורה. ובשו"ת גורן דוד (א"ח סי' ה) הביא שהחתם סופר עשה כן למעשה כשהיה בדרך. וע"ע שו"ת שבט הלוי שבאקראי אפשר לקרוא במנחה, אך אין לנהוג כך בקביעות לזמן ארוך, וז"ל בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' א-ב).  
6 עור הביא בלקוטי מהר"ח שם שיש שו"ת מהר"י ברונא סי' צו שמי שלא שמע קריאת התורה בשני וחמישי, יקרא הפרשה [נכראה הכוונה שיקרא מתוך החומש. ולפנינו בשו"ת מהר"י ברונא שם לא נזכר דבר זה, ואולי יש ללמוד כן מתוך דבריו שם ע"י].  
7 ע"ע שו"ת מהר"ש"א ח"א סי' קעה.  
8 שו"ת משאת משה (א"ח ח"ב סי' א), וחולק על דברי העטרת זקנים (בני השוע"ע סי' קלא סק"א) שסובר שמשלימים.  
9 הראשונים נחלקו האם התגים מעכבים: הרמב"ם (תפילין פ"ה ה"ה) כתב: אם לא עשה תגין או שהוסיף בהן או גרע מהן לא פסל. וכן כתב בשו"ת פאר הדור (סימן קפ"ד): ומי שאינו משגיח בזה ואינו כותבם לא הפסיד ולא פסל, אבל אין זה מן המובחר. אמנם הסור (יו"ד סי' ע"ד) הביא שלדעת הראש"ם אם חיסר את התגים על אותיות ששט"ז ג"ץ הרי זה פסול, כיון שתגים אלו הוצרכו בגמרא, וכן דעת ר"ת. וכתב הבית יוסף (א"ח סי' לו ד"ה וא"ו ח"ה) שכן יש לדקדק מדברי בעל התרומה וההגהות שמוטב שישו"ת רצב שלפעמים נוהגים ליתך ב"ו או אחר התפילה לבית הכנסת אחרת אפילו רחוקה וקורין שם

מארץ ישראל למדינה זו, ולכן אנחנו משתדלים להשיג הכל בשוק המקומי. לאחרונה צילמתי את המזוזות הקבועות כאן כבר חמישים שנה ושלחתי את התמונות לבדיקת מומחה. נאמר לנו שהאותיות כשרות, אך הרבה מהתגים נפרדו מהאותיות, ככל הנראה בגלל התיישנות הקלף. האם כרגע יש עניין להחזיר את המזוזות למקומן או שהן פסולות? ואם הן כשרות, עד כמה דחוף להשיג חדשות? יתכן שנוכל להשיג אספקה כזו לקראת פסח, אך היא תבוא על חשבון ציוד אחר.

ת. לכתחילה יש לתקן את המזוזות מאחר שיש כמה שיטות שהן פסולות באופן זה<sup>5</sup>, והתיקון מועיל גם בתפילין ומזוזות<sup>6</sup>. אם לא ניתן לתקן, ראוי להשתדל שיביאו מזוזות חדשות, אך בינתיים יכולים לקבוע את אלו<sup>7</sup>.

סי' טו) הביא שהב"ח פסק שהוא פסול, וכן הגר"א הביא שהרבה פוסקים מחמירים בזה. וכן בבליה רבה (סי' לו) הביא מספר ברוך שאמר (אות מ) ומהר"י מינץ (שו"ת סי' טו) וכן החיד"א כתב (שו"ת יוסף אבן ש"ן סי' מ"א) שיש לחוש לדברי ר"ת וספר התרומה והרא"ש וסיעתם שפוסלים בלא תגין. וכן בקול יעקב (לבעל הכף החיים סימן לה סי' ח) כתב שבדברי הרא"י ז"ל (ע"י חיים שער הנקודות פ"ג) מבואר שצריך לתייג אותיות ששט"ז ג"ץ ב"ג תגין, ואותיות ב"ד ק"ח ח"ה בתג אחד, ועליהם אין להוסיף ומהם אין לנרוע. ובאופן שבזמן הכתיבה עשו תגים כראוי, ומפאת אריכות הזמן נפרדו התגים מהאותיות שתחתיהם, הביא המשנה ברורה (שם סי' ק) שלדעת הדי אפרים (שם סי' ט) סובר הרמ"ע מפאנו (שו"ת סי' לו) שאם נעשה כן בשעת הכתיבה לא מהני תיקון כלל, וזה כשר. וכן כתב הדעת הכתובה לא מהני תיקון כלל, וצריך לנרוע את הגת ולכתבו מתחילה, אמנם אם מתחילה עשוי את הגת כדינו ואח"כ נפרד מהאותיות לזו תיקון, אך עד שיתקנוהו הוא פסול. אולם הלבושי שרד (שם סי' ט) סובר שאף לדעת הרמ"ע אם נעשה כן בתחילה מהני תיקון, אך נפרד אחר הכתיבה אין צורך לתקנו כלל, וזה כשר. וכן כתב הדעת קדושים (לי"ב סי' לו) שתיקון מהני לכ"ע, ואם הפירוד נעשה אחר הכתיבה כשר אפילו בלא תיקון.  
9 משנה ברורה (שם סי' טו), והטעם כיון שאין ללא התגין צורת האות עליה. ובספר משנת הסופר (סי' ה ביה"ט ד"ה מועיל) הביא שדעת ספר התרומה שהתגין מעכבים, ומכל מקום כתב (ב"ב סי' ר) שאף לכתחילה יכול לעשות את התגין לאחר כל הכתיבה.  
10 ראה שו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' טט), וכתב שאין להקל בזה רק לאחר שאלת חכם.





הדבר יראה לאיסור, כנראה מתוס' ישנים (שבת לט:).

ואכן בשבת הלוי לא חזר (ח"ג ס"י לג סק"ג, וסי' מז, ח"ד ס"י לא, ח"ז ס"ו ס"ב לב) להקלות במקוואות במים פושרים שהוחמו מעט על ידי טרמוסטט, רק מצד שראוי לסמוך על דעת הגרעק"א וסיעתו שרק מים שהוחמו בפעולה חדשה אסורים בשבת.

אלא שמשלשון התוס' ישנים (שם) נראה יותר שאסור באופן שמשימכים להתחמם יותר ממה שהיו בכניסת שבת, 'שהוחמו כל צרכן מערב שבת, אך מתחממים והולכים גם בשבת'.

רק שיתן לדחוק ליישב דברי שבת הלוי, שלשון: 'מתחממים והולכים', הכוונה שמשימכים להתחמם ואפילו הכי אסורים, ולא שמוסיפים להתחמם.

ועיין עוד כמה שכתב שבת הלוי (ח"ה ס"י מד, ובח"ז ס"י כח סק"ד): 'שרע כלי המעשה שהמציאו היום, לעשות מקוה חדשה בבוקר יום שבת, והוחם בשבת ממש ע"י טרמוסטט דזה מסתפינא להקל, אבל מה נעשה שנפרץ הגדר גם בזה'. והרי כבר נתבאר שהקל בכמה פנים על פי הגרעק"א שלא להחשיב על ידי טרמוסטט כמי שהוחמו בשבת, ושלא בתשובות אלו שמדבר במים חמים ממש, וצריכים להקל על פי הקרבן נתנאל, הוסיף להחמיר מצד שהמים מתחממים בשבת, ואפשר והם חמורים טפי, והגם שלפי רעק"א אינם נחשבים להוחמו בשבת, דעת שבת הלוי שבוה ראוי לצרף הצדדים להחמיר ולא להקל.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן קלו ס"ק ה) הבין שמצד המציאות כיון שיש טרמוסטט ממילא המים מתקררים מעט בשבת וחוזרים ומתחממים, ונמצא הם מתחממים בשבת, ויש מקום להחמיר כדון מתחממים בשבת, ואפילו הכי כתב להתיר כי הם בעיקרם מים שהתחממו מערב שבת, ודבריו עולים בתוך דברי המגן אברהם, אבל מלשון התוספות ישנים מבואר שאפילו הוסיפו חום אסורים. ובשו"ת מגדנות אליהו (ח"א ס"י צב) הקשה על דבריו גם בדעת המגן אברהם.

וזה לשונו של בצל החכמה: נלענ"ד בס"ד כי המים המתחממים בשבת בהיתר ע"י הטערמאסטאט כהנ"ל אין דינם כמים שנתחממו בשבת להיות אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד בלבד. דכיון שבעצם נתחממו המים בע"ש, אף שכבר ירד חומם קצת וחזרו והוחמו ע"י סילוק פעולת הטערמאסטאט בשבת, מ"מ הרי בכניסת השבת היו המים חמים וגם אח"כ כשנתקררו קצת לפני שחזרו והוחמו היו עדיין חמים קצת, נמצא שהם בעיקר מים שנתחממו מע"ש ומותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. שהרי כל ראיות המג"א לאסור אפי' רחיצת אבר אחד במים שהוחמו בשבת מיירא במים צוננים שהוחמו בשבת כנלענ"ד נכון בס"ד.

ועוד ראיתי שנחלקו כאשר המים מתחממים על ידי שעון שבת בשבת, אם לדעת רעק"א כיון שאין יד אדם מעורבת הוי כמים שהוחמו מערב שבת, או כיון שיש התחדשות של החום רק משבת הוי כמים שהוחמו בשבת עצמה.

ובארחות שבת (פרק כא סעיף ז) כתב שעל ידי שעון שבת תלוי במחלוקת רעק"א אם יש להתיר כיון שלא נעשה מעשה בשבת, אבל באבני ישפה (ח"ג ס"ו ס"ג נה) הביא בשם הגר"ש שכיון שנעשה מעשה בשבת חמיר טפי וגם לדעת רעק"א יש לאסור, וכן דעת האגרות משה (אורח ח"ד ס"י עה אות ה), וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב ס"י רא).

## הכרעת הביאור הלכה בטבילת עזרא ולתוספת קדושה

והנה בעיקר טבילה אם הותר לטבול בשבת, מצינו שנחלקו בזה רבותינו הפוסקים, וראה מה שכתב מהרי"ל (שו"ת סימן קלט), ועיין בתרומת הדשן (סימן רנה), וע"ע בבית יוסף (י"ד סימן קצז). וראה מה שדן בזה המגן אברהם (סימן שכו סק"ה, וע"ע שם סימן קכח סק"ע). ובביאור הגר"א (סימן שכו ס"ק טז).

ובביאור הלכה (סימן שכו ס"ה) האריך בנידון, וסיים בה מילתא לענייני טבילת עזרא, וזה לשונו: 'היוצא

מדברינו לענין ט"ק המג"א סותר את עצמו, דשם כותב שהמנהג להחמיר בזה ופה הוא מיקל, ודעת הגר"א כמו שכתב המג"א לעיל בסימן קכ"ה, ושאר אחרונים רובם ככולם מקילין בזה הלא המה העו"ש והא"ר והתוספת שבת והשלחן ע"ש וש"א, והיינו אפילו היה יכול לטבול מע"ש ויו"ט, ע"כ בודאי אין לנו למחות ביד הנהוג להקל, וכ"ש אם נטמא בשבת ויו"ט גופא. ויותר נ"ל דאפילו הגר"א דהביא ראה מדברי המג"א דלעיל בסימן קכ"ח לא הביא רק לראיה דאין חילוק בין ט"ק לשאר טבילה, אבל לעצם הדין אם נטמא בשבת ויו"ט גופייהו אפשר דגם הוא מודה דאין להחמיר בזה כלל, וכמו דמשמע בביאורי הגר"א ביו"ד סימן קצ"ז ע"ש, וכן נתפשט המנהג להתיר. אך בכ"ז יזהר מאד שלא יבוא לידי סחיטה'.

וכתב עוד: 'ודע עוד דאם הוא טהור גמור ורוצה לטבול בשבת בשחרית משום תוספת קדושה אין בזה משום חשש מתקן מצד הדין, וראה ממה שאמרו שם בגמרא (י"ט). מטבילין מגב לגב ועי"ש ברש"י, וכ"כ בספר תוספת שבת בסימן ר"ס משם הכתבים. אך לפי מה שכתב מהרי"ל דיפה נהוגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמנן משום חשש סחיטה נראה דגם טבילה כזו יש למנוע, ודי לנו במה שאנו מקילין לטבול בשבת היכא דהוא צריך לטבילה'.

## דעת האריז"ל ומנהג החסידים

והנה על פי הקבלה המסורה מהאר"י ז"ל לטבול בבוקר יום השבת, כמבואר בשער הכוונות (דרושי קידוש ליל שבת דרוש א ענין השולחן) וזה לשונו: 'ענין הטבילה דשחרית דשבת, הנה אם נטמא וכו' אין צורך להזכיר, כי הטבילה אז מוכרחת. אבל אף אם לא הוצרך לטבול לסבה הנזכר צריך לטבול בבוקר ביום שבת, והוא כי כדמינו מה שביארנו לעיל שצריך לטבול בכל ע"ש להפריש מן החול לשבת, כן צריך עתה טבילה אחרת, כי הפרש גדול יש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת שהוא קדושה יתירה. אבל החילוק הוא כי בע"ש הוצרך לב' טבילות, הא' להפשיט בגדי החול מעל נפשו, והב' להתדבק ולהמשיך בו קדושת שבת, אבל עתה בבוקר יום שבת די לו בטבילה אחת להמשיך עליו קדושה עליונה של יום השבת'.

ונהגו החסידים לקיים עליהם דברי האריז"ל לטבול בשחרית של שבת קדוש בבוקר בכל ענין, ולכן הגם שכבר נהגו שלא לרחוץ כלל בשבת שמא יבאו לידי איסורי סחיטה והולכת ד' אמות וכמו שכתבו מהרי"ל ותרומת הדשן, הם סוברים שבודאי אין בכלל המנהג לבטל צורת קדושת השבת כמו שביארה האריז"ל, אלא דוקא בשאר מיני רחיצה שבהם החמירו על עצמם.

## טבילת עזרא בזה"ז

ועוד שלכאורה מאחר וכבר נהגו החסידים לטבול לתוספת קדושה, שוב גם הטובל טבילת עזרא אינו נראה כמתקן, שהרי אנשי מעשה רבים טובלים רק לתוספת קדושה, ואם כן גם לדעת הגר"א שוב יש להתיר גם לטבילת עזרא. וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ב סימן ה). ועוד ראיתי שכתב (שם) 'שמעתי מעד ראה נאמן שהקדוש החפץ חיים זצ"ל שאוסר טבילה לתוספות קדושה מפני סחיטה (וכמו שמסיק בביאור ההלכה) הוא בעצמו טבל בשבת בבוקר בצנינא גמורה ולא חשש, היות שזוהר בסיטה והשתדל שלא יראו אותו'. וראה עוד באורחות רבינו (ח"א עני' רפז) שהקילות יעקב והגר"ח קנייבסקי זצ"ל היו טובלים בשבת.

## דעת המחמירים גם בפושרים והכרעת המשנה ברורה

עוד יש לציין כי גם במים שהוחמו ואינם אלא פושרים, רבים מן הפוסקים האריכו למעניתם לאסור הטבילה, ולא הסכימו לדעת החכם צבי (סימן יא) והנודע ביהודה (תניינא אור"ח סימן כד) שהקלו בפושרים. וכן הוכיחו הדברי יוסף והבית מאיר (סי"ג ד"ה נשאלתי) מדברי הכל בו בשם רבי האי גאון שאין לרחוץ גם בפושרין. וכתב עוד בבית מאיר שיש להוכיח כן מהתוספות (שבת

מ: ד"ה מפני) ומחידושי הרשב"א (שם ד"ה דתנו) שכתבו שהטעם שאסור להשתטף בצונן ולעמוד אח"כ כנגד המדורה כדי להפשיט, הוא משום שהרי הוא כרוחץ במים חמים. וכן כתבו הגרעק"א (שו"ת ס"י זי) והתלהל לדוד (אור"ח ס"י שכו סק"ג). וכן הוכיח בבית מאיר (י"ד ס"י שכו ס"א) מדברי השולחן ערוך (סי' שכו ס"ד) שכתב: 'לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיט מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין'. הרי מבואר שאף שאינו מחמם את המים לגמרי אלא רק מפשיטם, אסור לרחוץ בהם.

אמנם במשנ"ב (סי' שכו סק"ו) כתב להקל ע"פ החיי אדם לטבול בפושרין, וכתב בשער הציון (שם אות ה) שאף שלפי מה שביאר שם (משנ"ב ס"י זי ושער הציון אות ח) שאיסור רחיצה בשבת הוא אפילו בפושרין, מכל מקום יש לסמוך בשעת הדחק על דעת הקרבן נתנאל והחסד לאברהם שאפילו במים חמים ממש מותרת טבילה במקוואות.

## שיעור פושרים

וכתב באגרות משה (אור"ח ח"ד ס"י עד רחיצה אות א) ששיעור מים פושרים הוא פחות ממתן החום שסתם בני אדם רגילים לרחוץ בהם בחול. ואף אם אחד יכול לסבול חום גבוה יותר אסור, משום שטבולה דעתו אצל כל אדם. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס"י מד אות כו) כתב שהוא כשיעור חמיות הרוק. וכן כתב באור לציון (ח"ב פל"ה תשובה ג) על פל דברי הש"ך (י"ד ס"י קפח ס"ק יד) שכתב שכל מקום שהוזכר בש"ס פושרים שיעורו כחמיות הרוק. והוסיף באור לציון, שחום הרוק הוא כחום הגוף, ושיעורו שלושים ושבע מעלות צלזיוס.

אמנם המ"ב בשער הציון (סק"ח וסק"ט) כתב שגדר מים פושרים היינו שאין היד סולדת בהן. ובקצות השולחן (סי' קלג ס"ק ג) הביא ראייה מהשו"ע הרב שהטבילה בחמין האסורה היינו במים חמים שהיד סולדת בהן, ובפחות משיעור זה הוו המים כפושרין, והטבילה מותרת בהם. [ובשולחן ערוך הרב (מהדו"ב לסי' רנט) כתב שמים פושרים נאסרו רק באופן שהופשרו בשבת, אבל מים שהופשרו מערב שבת לא נאסרו, שהרי מי נהר בקיץ או מים שהובאו מהנהר בחורף ועמדו מעט זמן בבית הם מים פושרים, ומותר לרחוץ בהם כיון שהופשרו מערב שבת].

אלא שדברים אלו תמוהין, דהא במקוה שהיד סולדת בו אין כמעט מי שיוכל להיכנס לטבול, ואין יהיה מותר כל שהוא פחות משיעור זה. וכן כתב בתהלה לדוד (סי' שכו סק"ג) שאין לפרש שאסור רק במים שהיד סולדת בהם כמו שכתב הרשב"א (מב. ד"ה אלא). ועוד, שהרי איסור רחיצה נאמר גם לגבי טינוק, ולא שיהיה לומר שהיו רוחצים טינוק במים שתינוק של טינוק נכזית בהן שזהו השיעור של די סולדת. ובחוט שני (נהה סימן קצז סק"ד) כתב, שנראה שגדר פושרים לענין היתר הטבילה בשבת הוא כל שאין בני אדם נהנים מחמיות המים. ונמצא שהחמיר הרבה יותר מן הפוסקים הנ"ל. וטעמו, שהרי אין לומר שהגזירה היתה על מים שהיד סולדת בהם, ומה שפחות מכדי שהיד סולדת בהם נחשב לפושרים, כיון שאין דרך לרחוץ במים שהיד סולדת בהם ואין צריך בהם לגזירה.

## דעת שבת הלוי

ובשו"ת שבת הלוי (ח"ה ס"י מד) כתב שמעיקר הדין בודאי דעת הפוסקים האחרונים שנקטו בפשיטות לאסור הטבילה בחמין מכרעת, אלא שיש ללמוד זכות על שאין מוחים על הטובלים בחמין, בפרט בימי החורף. מחמת דעת הקרבן נתנאל שחילק בין טבילה לרחיצה. לכן מי שאפשר לו בודאי שעליו לחוש לדעת המחמירים שלא לטבול בחמין ממש, ובפרט בימות הקיץ, אלא שאין בידינו להעמיד הדת על תלה. וכן לגשים כיון שיש צדדים להקל בזה, וגם נראה מהנסיין שאין לדחות טבילת מצוה ככל האפשר, וגם קשה להם לטבול בצוננים, לכן אין למחות בידן. אבל בודאי אם אפשר עכ"פ בפושרין צריך להדר אחר זה. אך סיים: 'שרע כלי המעשה שהמציאו היום, לעשות מקוה חדשה בבקר יום המשך בעמ' ר'

ספק בריה בבייגלה עם שומשום

יהודה היה בדרכו לקידושא רבא שחברו הטוב, מנחם, ערך לכבוד הולדת בתו. לפני שהגיע, השתתף יהודה בקידוש אחר, שם אכל ושבע. כשהגיע לקידוש של מנחם, לא התכוון לאכול דבר נוסף. מנחם, שהיה ידיד טוב של יהודה, לא ויתר, והפציר בו לטעום לפחות משהו קטן לכבוד האירוע המשמח.

אחרי כמה דקות של שכנועים, יהודה נכנע ולקח בייגלה קטן מהשולחן, שהיה מפורז בשומשום. הוא בירך "בורא מיני מזונות" ואכל את הבייגלה. כשהקידוש התמשך, התחיל יהודה להרהר אם עליו לברך ברכה אחרונה על הבייגלה שאכל. הוא נזכר שגרגרי השומשום על הבייגלה נחשבים ל"בריה", דבר שלם, ויש דעות שצריך לברך עליהם ברכה אחרונה, ולכן למרות שלא אכל כשיעור מהבייגלה, אך עדיין לפי שיטות הוא אכל מספיק לברכה אחרונה של השומשום ושמה עליו לברך בורא נפשות.

והנה יש לדון על זה מכמה היבטים:

א. דין בריה. כ' השולחן ערוך [ר"י ס"א] ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כבריינו, כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית, לכך נכון לזיהר שלא לאכול בריה פחות מכזית.

ב. האם שומשום הוא בריה או לא.

ברור בכל הפוסקים שגם הבריה הקטן ביותר נחשבת לבריה, וכ"כ בשו"ת שבת הלוי [ה"ח ס"י לד אות כ'] להוכיח שגרעיני שומשום חשיבי כ"א מהם כבריה, לענין ספק ברכה אחרונה, אך אם נחתך וכדו' אינו נחשב עוד לבריה, השומשום שלנו אינו שומשום מלא אלא שומשום קלוף (שלעיתים נקרא גם "שומשום גיל").

שומשום מלא כולל את הקליפה החיצונית שלו, מה שהופך אותו לעשיר יותר בסביבים, ברזל, סידן ומגנזיום. שומשום קלוף הוא שומשום שממנו הוסרה הקליפה החיצונית, מה שמוביל לטעם עדין יותר ומרקם רך יותר, אך עם פחות ערכים תזונתיים בהשוואה לשומשום המלא.

כחסרה הקליפה הנאכלת נחלקו הרא"ש והרשב"א האם עדיין נחשבת לבריה. ע"י מזה בספר שערי הברכה [פי"ד הערה כ"ט ול"ג] שהביא מחלוקות בנושא, וא"כ יש לנו עוד ספיקא האם נחשבת לבריה בכלל או לא.

ג. האם השומשום בטילה להעוגה.

כשאכל שיעור מהעוגה או מהבייגלאך וודאי נפטר השומשום מברכה האחרונה, ומפורש יוצא כן ממה שנפסק בשו"ע [סימן ר"ח סעיף ט], עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן, ובשלו בקדיה, מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה, ואם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון, ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים, כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים, אינו מברך לבסוף ברכת המזון, אלא בתחלה מברך המוציא, [כיון שיש בו טעם דגן אף על פי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס] ולבסוף על המחיה, ואם בשלו בקדיה מברך תחלה בורא מיני מזונות ואחרי בורא נפשות.

ולכאורה דין בריה הוא כדיון כזית [לפי הדעות שחייב בברכ"א], ואם אכל פחות משיעור מזונות יהיה חייב לחלק מן הפוסקים בבורא נפשות, ועדיף למנוע מלהגיע למצב כזה,

ובא"א מבוטשטאטש [סי' ר"י] עו"ש אודות שומשום שנותנים בעוגות דחטים אפיויות נילושות בביצים, אם שייך בזה ביטול לגבי העוגה לענין ברכה אחרונה מטעם שהוא בריה, וכ' דיותר נוטה שבטל לגבי העיסה. וראיתי כמה מלקטים שהביא דברים אלו שלפי זה אפשר לאכול בייגלה עם שומשום וכדו' מכיון שהוא דבר שבטל להעיקר ואף שלא יברך אחריו על המחיה, אך לענ"ד לא מייירי מזה הא"א כלל, והנידון שלו הוא כשיש שיעור בהעוגה, שלא צריכים לברך ברכה אחרונה על העוגה וכמו בכל טפל.

ד. מאכל שאין רגילות לאוכלו בפני עצמו: עוד סברא מובא מהגאון ר' יעקב מאיר שטרן [מובא בספר שערי ברכה ששמע מהגאון הנ"ל] שיש להעיר שאולי מאכל שאין רגילות לאוכלו בפני עצמו אינו בכלל חשיבות עם בריה, ולא דמי לגרגר של רימון שלפעמים שלפעמים יימצא שאוכלים אותו אחד אחד, ועוד שבדרך כלל שומשום בודד אינו נרגש בפה והדעת נותנת שאין להחשיבו כבריה.

ולפי סברת הגרי"מ שטרן, מותר לאכול בייגלה עם שומשום אך לאכול קבוקים [בוטנים מצופים בבליילת קמח אפוייה] חמור יותר מכיון שדינו כבריה.

העולה לדינא:

מותר לאכול בייגלה עם שומשום שעליו, מכיון שיש כמה צירופים למה אין צריך לברך אחריה ברכה אחרונה, אך בקבוקים וכדו' נכון להחמיר שלא לאכול פחות מכשיעור ברכה אחרונה.

יונתן שסיים לא מכבר את התמחותו ברפואה ואף השתלב כחלק מצוות הרפואי באחד מבתי החולים הידועים התבקש על ידי ההנהלה להתייצב בתורנות אף בימי השבת כחלק ממערך הרפואי, לפיכך פנה יונתן לרב מוסמך שיענה לו על מספר שאלות שעלויות להתעורר במהלך עבודתו: א. האם אדם מצווה להיכנס לסכנה כדי להציל את זולתו? ב. האם מותר לחלל שבת לצורך הארכת חיי חולה בדקות אחדות? ג. האם מותר לרפוא לחלל את השבת כדי לטפל בחולה גוי?

תשובה: כל אדם מישראל מחויב להציל את זולתו מסכנה, שנאמר: "לא תעמד על דם רַעֲפָה". וחובה זו היא בכל מצבי הסכנה: מחלה, פציעה, טביעה, נשיכת בעל חיים מסוכן ועוד. וכאשר פעולת ההצלה כרוכה בסיכון לאדם הבא להציל, וכגון בכניסה לים סוער או בהצלה מבעל חיים מסוכן - אם הסיכון לחיי המציל אינו משמעותי, חובתו להיכנס לסכנה זו ולהציל את זולתו, אך אם הסיכון לחיי המציל הוא משמעותי [דהיינו שהספק לגבי הסכנה הנשקפת לו הוא לפחות ספק שקול - שבת הלוי], אזי אף אם הסכנה לחיי זולתו היא וודאית, חיי קודמים לחיי זולתו ואינו מחויב להכנס לספק סכנה כדי להצילו. ועם זאת, יש לבדוק כל מצב לאשורו ולשקול היטב את רמת הסיכון למציל, ולא לחשוש ולדקדק בדבר יתר על המידה.

ופיקוח נפש דוחה את כל השבת ואת כל איסורי התורה [למעט שלוש האיסורים החמורים: עבודה זרה, גילוי עריות ורציחה], שנאמר: "וְיִשְׁמְרֶתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֱלֹהִים וְחַיֵּי כְּבֹהֲמֵי וְדַרְשׁוּ חֻמֵּי זֶה"ל: "וחי בהם - ולא שימות בהם". ולכן, בכל מקרה שקיים חשש לסכנת מוות לאדם או להתגברות הסכנה, נדחית מצות השבת ומותר לעשות אף מלאכה דאורייתא כדי להצילו. ויש מחכמינו ז"ל שאמרו שסברא היא: "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", ו"שבתות הרבה" לאו דווקא אלא שיוכה לקיים מצוות. אולם, עיקר ההיתר של חילול שבת או עשיית איסורים אחרים לצורך פיקוח נפש הוא על פי הנלמד מהכתוב "וחי בהם", ולכן יש לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים גם לצורך הצלת אדם חסר דעת, למרות שלעולם לא ישמור שבת ולא יקיים מצוות.

ואת ההיתר האמור: "וְחַיֵּי כְּבֹהֲמֵי" - ולא שימות בהם", פירשו רבותינו: אפילו חיי שעה, דהיינו שמותר לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים אף לצורך הארכת חיי של אדם גוסס או פצוע באורח אנוש שברור כי בדרך הטבע אין להם כל סיכוי לחיות יותר מדקות אחדות. ואף אדם שנתון במצב של מוות מוחי - הורה הגרי"ש אלישיב, שחובה לחלל את השבת כדי להאריך את חייו. והגר"נ קרליץ הורה, שמותר לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו של אדם שפסק מלנשום, כל עוד ניתן לבצע בו החייאה ולהאריך את חייו ולו בזמן מועט, וכן דעת הגר"ש אועירבך, שמותר לבצע בו את כל הפעולות שניתן לבצע בזמנו כדי להאריך את חייו, כגון נסיונות החייאה, חיבור למכשירים שונים, העברה ברכב לבית החולים וכדומה.

והיתר חילול שבת לצורך הצלת נפש מישראל, הוא אף במלאכות דאורייתא, בין לצורך הצלת גדול ובין לצורך הצלת קטן, ואף כדי להציל אדם שספק אם הוא גוי או ישראל. וגם במקרה שלא ידוע אם אכן הישראל במצב של ספק סכנה, אך יש סיבה להניח שהוא במצב זה, חובה לחלל את השבת עד שיוודע בבירור שאינו בסכנה. וישראל שאינו שומר מצוות - אם הוא 'תינוק שנשבה', דהיינו שגדל מילדותו בסביבה המנותקת משמירת המצוות, דינו ככל ישראל, וחובה לחלל את השבת להצלתו. והורו הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שאף באופן שספק אם הוא תינוק שנשבה, חובה לחלל את השבת להצלתו. אך מי שידוע כי 'שנה ופירש', דהיינו שגדל בסביבת שומרי מצוות ועובר על המצוות 'להכעיס', אסור להצילו אף בימות החול, וכל שכן שאסור לחלל את השבת לשם כך.

ופיקוח נפש של גוי, אינו דוחה את השבת ולא איסורים אחרים, אך במקרה שההימנעות מהצלת הגוי עלולה להתפרסם ולגרום לשנאה עד כדי סכנת נפשות לישראל, הורה הגר"ש אועירבך על פי דברי החתם סופר, שמותר לעבור אף על איסור דאורייתא כדי להצילו. ואם ההימנעות מהצלת הגוי עלולה לגרום לשנאה בלבד, ללא סכנה לישראל - אסור לעבור על איסור דאורייתא כדי להצילו, ויתכן שאסור לעבור אף על איסור דרבנן לשם כך. ורופא העובד בבית חולים שבו מטופלים גם גויים - דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות, או להחליף את תורנותו שבשבתות עם רופא גוי, כדי שלא יאלץ לחלל את השבת לצורך טיפול בגויים; ואם קראו לו בשבת לטפל בגוי ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

העולה לדינא:

א. דעת הפוסקים האחרונים שיש לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו ולו בזמן מועט  
ב. דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות ובמידה ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

בסימן טוב  
ובמזל טוב



מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל"  
נשגור כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית,  
קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים  
חכמי ורבני כולל באר ישראל

הגאון הרב משה רוטשטיין שליט"א  
לרגל אירוסית בתו  
עם בן הרה"ג יהודה אריה רוזנבוים שליט"א  
הרה"ג שמואל דוב כהנשטאם שליט"א  
לרגל הולדת בנו

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות  
מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

שבת, והוחם בשבת ממש ע"י טרמוסטט דזה מסתפינא להקל, אבל מה נעשה שנפרץ הגדר גם בזה.

התעכבות במי המקוה בוודאי אסורה

ולסיום, יש לציין מה שכבר כתב בשו"ת אבני נזר (שם) דאפילו אלו שטובלים במקוה חם, מ"מ הישיבה ודאי שאסור, אך ליכנס לטבול תיכף ולצאת לאחר הטבילה מיד שבוה יש מקום להתיר. והוא לפי טעמו שההיתר מצד שאינו מתכוון לרחיצה אלא לטבילה, וגם לפי הטעם שההיתר משום שמצטער להיות בשבת קודש בלא טבילה הרי ההיתר הוא רק לטבילה עצמה, אמנם לפי טעמים אחרים שנאמרו במקוה היה אפשר שאין לחלק, אלא שכל מה שהסכימו הפוסקים להיתרם על טעמים אלו הוא כדי להתיר את הטבילה לשם מצוה וקדושה ולא כדי לשהות במים להנאתו, לכן אין להרחיב את ההיתר ולהתעכב במי המקוה כלל.

זהירות מחשש איסור סוחט

וכל האמור לעיל הוא מצד איסור רחיצה בשבת, אכן בטבילה בשבת יש גם חשש סחיטה, שצריך להזהר בזה בשעה שמנגב עצמו שלא יכשל בזה, כמבואר בפוסקים (או"ח סימן שכו), וכמו שהובא לעיל מהביאור הלכה.

להלכה:

בנידון שאלת ההיתר לטבול במקוה חמה בשבת נחלקו האחרונים: א. הקרבן נתנאל כתב שטבילה אינה רחיצה ולכן אינה בכלל גזירת מרחצאות. ב. הנודע ביהודה כתב על טבילה בליל שבת דאין שייך החשש שיבואו לחמם בשבת, כיון שאז עדיין המים חמים. [ואין טעם זה מספיק לטבילה בבוקר]. ג. עוד כתב שלא חששו חז"ל שמא יבוא להניח את הצונן על האש ממש, רק שמא יתן צונן לתוך חמין, ובטבילה במקוה הדבר אסור אף בלא זה, שהרי אין טובלים בשאובין, אולם כתב שאין להורות כן למעשה. ד. האבני נזר כתב טעם להקל, משום שאין הכוונה לשם רחיצה בחמים, וכל הכוונה היא רק לטבול במקוה, וכיון שהיא טבילה לשם מצוה מותר לכתחילה לטבול בחמין. ה. בשו"ת בנין ציון (סי' עו) כתב ללמד זכות, שהגזירה הייתה רק על מים שהתחממו בעצמם על ידי אור, אבל במים שבמקוה ששופכים מים חמים לתוך הצונן, נתבטלו המים חמים במי המקוה, וכתב להיזהר לתת את החמין לתוך המקוה קודם הלילה, משום שלאחר מכן כבר יש עליהם שם איסור, והרי זה כמבטל איסור לכתחילה. [לפי דבריו לא מצאנו היתר למקוה בזמנינו שמתחמם על ידי גוף חימום המותקן בבור]. ו. בשו"ת דברי יוסף (סי' סד) כתב ללמד זכות, מאחר שאין איסור זה בכלל שבוה רק משום גזירה כמ"ש הר"ף, יש לומר שלא העמידו חכמים דבריהם במקום טבילה של מצוה, וכן יש לומר, שכיון שלטבול בצונן יש מזה צער לגוף הוי דינו כמצטער שהתירו חכמים לרחוץ בחמין.

ההיתרים האמורים הם דוקא במים שהוחמו בערב שבת, אולם במים שהוחמו בשבת עצמה, על ידי שעון שבת או טרמוסטט שהחימום נעשה מאליו ולא בידי אדם, נחלקו הפוסקים אם נחשב כהוחמו בשבת. וכתב בארחות שבת (פרק כא סעי' ז) שיש אחרונים המקילים, אבל דעת האגרות משה (או"ח ח"ד סי' עה אות ה) והגר"ש אלישיב (אבני ישפה ח"ג סו"ס נה) להחמיר, וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רא).

אף המקילים לטבול במקוה חמה, ההשתהות והישיבה בתוכה להנאתו אסורה. עוד צריך להיזהר בשעה שמנגב עצמו שלא יכשל באיסור סחיטה.

בשבת אנחנו מקדשים את השבת ונוזהרים מדבר שום דברי חול ודברים הקשורים למלאכות האסורות בשבת, מסחר מקח וממכר וכדו'. האם יש עוד סוגי דיבורים שיש להימנע מדבר בהם בשבת יותר מימות החול.

תשובה: אכן גם בדברים בטלים [דהיינו דברים של מה בכך אפי' שאין בהם שייכות למקח וממכר או מלאכה] יש להימנע מדבר בהם בשבת, ונבאר בפרטות מאיזה דיבורים בטלים יש להימנע.

בגמרא (שבת ק"ג:) דרשו מהפסוק 'ודבר דבר' (ישעיהו נח ג') שלא יא דבורך של שבת כדבורך של חול. ונחלקו רש"י ותוס' באיזה דיבורים מיידי, רש"י פירש 'כגון מקח וממכר וחשבונות', ותוס' מקשה דזה כבר נלמד מפסוק 'ממצוא חפצך', אלא מביא בשם רבנו תם לפרש עפ"י המסופר במדרש (ויקרא רבה ס"ז פ' לד) על רבי שמעון בן יוחי, דהוה ליה אימא סבתא דהות מישתעיא סגיא, אמר לה: אימא, 'שבתא הוא', שתקה, מדייק רבנו תם מעובדא זו שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול.

וכן נפסק ברמב"ם (הל' שבת פרק כד ה"ד) ובשו"ע (סי' שז ס"א) שאסור להרבות בשיחה בטלה בשבת שנאמר 'ודבר דבר' שלא יא דבורך של שבת כדבורך של חול.

מה עדיף שבת מימות החול:

הנה רבים מן האחרונים נתקשו למה צריך טעם לאסור להרבות בשיחה בטילה בשבת משום שנאמר 'ודבר דבר' שלא יא דבורך בשבת כדבורך בחול, ומשמע מזה שבימות החול אין שום איסור אפי' להרבות בשיחה בטילה, ויש להבין היכן נעלם האיסור של השח שיחת חולין שאמרו בגמ' (יומא טז:) שעובר בעשה ובלא.

א) הפרי מגדים (סי' שז משבצות זהב סק"א) מתרץ דנתחדש האיסור לנשים דליתנהו בלימודי תורה וימות החול מותר להם לדבר דברים בטילים ובשבת אסור להם, וסמך לזה מאמיה דרשב"י (תוס' שבת ק"ג). אך דוחה תי' זה כי מסתימת הפוסקים משמע שנאמרה אזהרה זו אף לגברים.

ב) שוב מתרץ הפרי מגדים דלפי מה שכתב הרמ"א (שם) נראה, שדחה בטילה לספר שמועות דמתענג חבירו, בחול שרי, ובשבת כיון שאין לו עונג אסור. [ומה שמתיר בימות החול לענג את חבירו בסיפור שמועות, חידוש הוא בעיני ולא ראיתי לעת עתה שעמדו בוה].

ג) אורח מישרים (סי' יא סק"ב) מוכיח מזה כדעת רש"י (יומא שם, ודלא כרבנו יונה ברכות ט.) דאין איסור שיחת חולין אלא בקלות ראש אבל בדברים בטלים בעלמא אפי' להרבות בהן אין איסור [אם לא דרך קבע]. וכן נראה כוונת המשנה ברורה (סי' שז סק"ב) כתירוץ זה. וכע"ז גם בפרדס יוסף (פרי אמור עמו' רנו ד"ה קדוש) שמוכיח מכאן שאין איסור בשיחת חולין אלא ממידת חסידות.

ד) במו"קציעה (סי' שז) ותפארת ישראל (סנהדרין פ"י מ"א אות ה) כתבו לחלק בשימות החול אסור רק שיחה בדרך קביעות ובשבת אסור אפי' באופן אקראי בעלמא.

ה) השפת אמת (שבת ק"ג:) כתב לפרש דבשבת צריכים לדקדק אפי' בדיבור הצריך שלא יאריך בדיבורו. [ויל"ע כי בלשון הפוס' שכתבו 'דברים בטלים' לא משמע כן].

ו) בספר בני בנימין (הל' דיעות פ"ב ה"ד) כתב דצריך לומר דבשבת צריך להחמיר עוד יותר [ולא פירש במה].

שיעור ריבוי דברים:

הש"ך (יו"ד סי' קעט סק"ח) כתב לבאר הטעם שאסור ללחוץ על נשיכת עקרב בשבת [שלא במקום סכנה], משום דאסור להרבות בשיחה כמ"ש באו"ח סי' ש"ו. ויש להבין איזה ריבוי שיחה יש בלחץ. ואולי יתכן לומר שכוון שטעם איסור ריבוי שיחה בשבת הוא משום 'ודבר דבר' שלא יא דבורך בשבת כבחול, א"כ בענין שינוי והיכר בדיבור, דהיינו שימנע בשבת באיזה דיבורים שרגיל בהם בימות החול, וזהו כוונת הש"ך. ולפי"ז יתכן לומר ששיעור האיסור בריבוי דברים בשבת, הוא אצל כל אחד כפי מה שהוא רגיל לדבר בחול שימנע קצת בשבת. ויל"ע בכ"ז.

ויש לציין מה שמביאים התוס' (שבת ק"ג:) בשם הירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) 'מדוחק התיירו לשאול שלום בשבת'. נראה מכאן עד היכן יש להקפיד בדיבור יתירה בשבת.

עונג שבת:

הרמ"א (סי' שז ס"א) הביא מתרומת הדשן (סי' סא) שבני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותרים לספרם בשבת.

והנה לולי דמסתפינא אכתוב דבר חידוש והוא, שיתכן שיש בצד מה קולא בשבת יותר מימות החול בדבר זה, והוא שאם האדם מתענג מדיבורים, עדיף טפי להקל בשבת שיש בו מצות עונג שבת מאשר בימות החול, ע"י היטיב במשנה ברורה (סי' שז סק"ד), [אכן בלשון הרמ"א שכתב 'מותר לספרם בשבת כמו בחול' קצת לא משמע כן. ומהפרי מגדים (משבצות זהב סק"א) שהובא לעיל להדי' לא משמע כן, אכן המשנ"ב לומד אחרת ממנו], ויש להתיישב בדבר.

והנה אף שמדינא מתיר הרמ"א לספר דברי חדשות למתענג בהם, מ"מ כתב המשנה ברורה (סק"ה): 'לאו משנת חסידים היא והנשמר מדבר דברי חול קדוש יאמר לו'. ומוסיף: 'ואנשי מעשה נזהרים ביותר מזה שלא לדבר בשבת אפילו דברים הכרחיים כי אם בלשון הקודש [ונראה שטעמם הוא למגדר מלתא כדי שלא יבואו לשיחה בטלה], כך כתב באליה רבה'. עכ"ל.

ויש להבהיר ולהדגיש שכל המדובר במאמר זה הינו רק כשאין בדיבורו ענייני מקח וממכר או במלאכות האסורות כלל, כי באלו אסור לגמרי בכל אופן.

העולה לדינא:

בשבת נאסרה להרבות בשיחה בטילה, יותר מימות החול. ואפי' אינו דיבורים של קלות ראש וגנאי, ואפי' אינו דיבורים של מקח וממכר ושל מלאכות האסורות בשבת.

וי"א שנאסרה הדיבור בדברים בטלים גם באופן של אקראי. וי"א שגם בדיבור הצריך לגופו של אדם יש למעט בהם בשבת.

גדר ריבוי הדיבור - יתכן שהוא אצל כל אחד כפי מה שרגיל לדבר בימות החול, ידבר בשבת קצת פחות מזה, כדי שלא יא דבורו של שבת כדבורו של חול.

אם יש לאדם עונג בדיבורים, מותר לו לדבר בהם בשבת, אך אל ירבה בהם ביותר משום ביטול תורה.

